

משפחת מהודר, בני הטיפוחים של ועד העדה הספרדית

**דפים מפנקס הכנסות והוצאות של
ועד העדה הספרדית 1843-1840**

משפחת מהודר הייתה משפחת רבנים ספרדית לא גדולה, יחסית למשפחות נבון, מיוחס ואחרות. המשפחה הייתה ממוקמת מעלה אחת מתחת לראשי הקהילה הספרדית בעיר, והייתה מקורבת אליהם בקשרים מגוונים של עסקנות ולימוד. עדויות על בני המשפחה נמצאות כמעט בכל המקורות הידועים לנו על היישוב היהודי בירושלים למן המאה השמונה עשרה. מקורה ככל הנראה בתוניסיה, והיה לה ענף מצרי שראשיתו באמצע המאה התשע עשרה, ושנפוץ אחר כך בעולם כולו ובעיקר בברזיל. ניכר קושי בהתקבלות השם העברי מהודר במסמכים מירושלים מן המחצית השנייה של המאה השמונה עשרה ומהמאה התשע עשרה – הוא נכתב ככעשר צורות שונות, עדות לכך שאינו עברי במקורו אלא ככל הנראה ערבי: מאהדאר.

המקורות העיקריים לתולדות המשפחה הם פנקסי החשבונות של העדה הספרדית (ככל ששרדו בפיצוץ ובדלקה שפרצה ב־22 בפברואר 1948 בכניין ששכנו בו משרדי הוועד ופעולות הכיבוי שנעשו במקום) ומסמכים של אישים כמו הרב יעקב שאול אלישר (יש"א ברכה) ויעקב הלוי, לרבות מסמכים הנמצאים בידיים פרטיות, ספרי גיטין, פנקסי מכתבים, פנקסי חברה קדישא ופנקסי פרנס,¹ מפקדי מונטיפיורי, אוספי תעודות בספרייה הלאומית בירושלים ועוד.

¹ פנקסי פרנס 1854-1948 מועתקים מחצי קולמוס בידי אפרים לוי, ארכיון עיריית ירושלים. הפנקסים כוללים את פרטי הנקברים בני העדה הספרדית בעיר.

מהמעט הרשום לצד כל סכום בפנקסי החשבונות של העדה הספרדית אפשר ללמוד על פעולותיו של אדם או של מוסד. מהרישום בספרי חשבונות בכלל אפשר לשחזר מקצת חייה של קהילה, במה עסקו אנשיה, ומה העסיק את רוחם. הפנקסים של העדה הספרדית מגוללים שורה אחר שורה, לפעמים בציריות, את חייה של קהילה ענייה מרודה בקיסרות דועכת, שנציגיה מצצו את דם הנתינים הלא-מוסלמים, קהילה שחייתה לצד הקהילות האשכנזיות וביחסי גומלין עימן, מוקפת מוסלמים חזקים ונוצרים, ובמעגל רחוק יותר, יהודי התפוצות שהתערבו בחייה, ושאפשרו את קיומה בדלות מחפירה. לצורך מחקר זה קיבצתי אוסף מלא של חוברות 'המורה לצדקה'² – למעט חוברת אחת, שלא נמצאה – והשלמתי בכך את האוספים החסרים של הספרייה הלאומית, 'יד יצחק בן-צבי' וארכיון ועד העדה; חוברות 'המורה לצדקה', חוברות 'משגב לדרך' ועוד היו מקור לא אכזב למידע.

על דפים בכמה פנקסי חשבונות קדומים רשומות בעיפרון כמה מילים, והארכיונאי בארכיון העדה אפרים הלוי זיהה שנכתבו בידי החוקר והסופר משה דוד גאון, מזכיר ועד העדה, שהשתמש בפנקסים לכתיבת ספרו המונומנטלי לפני הרלקה האמורה. עקב מצבם הגרוע של פנקסים רבים – שבהיותם אוצר לאומי חובה לשקמם – לא היה יכול איש לעיין בהם מאז. מקצתם נבדקו למעני בזהירות מופלגת.

ירון בן-נאה כתב לי שפנקסי הכנסות והוצאות של ועד העדה הם מקור שטרם נוצל כדבעי, כל שכן להיסטוריה של ילדות וגידול ילדים. הנה ניסיון ראשון: סיפור ילדותם ובהרותם של יצחק וברוך מהורד המבוסס על מסמכים מקוריים משני סוגים: תעודות רשמיות של ועד העדה שבאוסף אליהו אלישר שבספרייה הלאומית³ ובעיקר פנקס חשבונות של הוועד. אבי היתומים, יאושע שמואל מהורד בן אברהם, רב חשוב וכנראה אמיד, הלך לעולמו (מתעודות אלישר 10 ו-45, משנת 1852, אפשר להסיק שנפטר בשנת 1838). יצחק וברוך, שעל פי המסמכים הם בניו, מופיעים בתור יתומים כבר במפקד 1839, ומינו להם אפוטרופוס.

2 חוברות 'המורה לצדקה' יצאו לאור מאדן תרנ"א (1891) עד אלול תרס"ג (1903), שתיים עשרה שנים וחצי (מקצתן חצי שנתיות). חוברות אלו הן דו"ח כספי של ראשי העדה הספרדית למוסדות של יהדות הגולה ולגבירים התורמים, וחתומים עליהן המנהיגים ובראשם יש"א ברכה, שהיה תחילה ראש הוועד ובעל המעמד הנכבד בקהילה אחרי החכם באשי, ומשנת 1893 – הראשון לציון.

3 אוסף אליהו אלישר בספרייה הלאומית ARC. 4* 1701 3

היה זה מקרה שני ברציפות של אפוטרופסות במשפחת מהודר. האב אברהם ובנו יאושע שמואל הניחו אחריהם יתומים קטנים, והיה צורך למנות להם אפוטרופוסים. אך בעוד האב אברהם הותיר אחריו גם יתומים בוגרים והם מונו לאפוטרופוסים, הבן שמואל הותיר אחריו רק זאטוטים, יצחק וברוך, והיה צורך למנות להם אפוטרופוס חיצוני. לתפקיד נבחר הרב החשוב בנימין מרדכי נבון – מינוי המעיד על מעמד אביהם.

במפקדי מונטיפיורי יש פרטים על שני היתומים.

יצחק מוהדר (מהודאר) הבמהר"ש (בן מורנו הרב שמואל) מהודר, נולד בירושלים כנראה בשנת 1835 – בשנת 1839 הוא היה יתום בן ארבע והוגדר עני,⁴ אף שאביו המנוח היה איש עשיר. האפוטרופוס שמונה לו השתדל להשיא לו אישה ב'הגיעו לפרקו', והוא התחתן סביב 1850. לפי הכתוב בפנקס פרנס נפטר יצחק בכ"ג באייר תרכ"ב (23 במאי 1862), והוא קבור בחלקת חסידים בהר הזיתים – ואולי המדובר בדודו.

ברוך בן ר' שמואל מוהדר (מוהאדר) נולד בירושלים כנראה בשנת 1837 – בשנת 1839 היה יתום בן שנתיים. ברוך הוא מייסדה של השושלת המצרית. הוא היחיד מבני משפחתו בירושלים במאה התשע עשרה ששמו היה ברוך, ולאחר שבשנת 1855 ואולי קודם לכן קיבל את חלקו בירושת אביו – 5,000 אריות – שוב אין לו זכר ברשומות. למעשה כבר במפקד 1849 הוא אינו מופיע. הוא ירד מצרימה, התחתן עם לאה ישראל (בת אנטוניו מארנגו), היה שומר לבוש מדים בקונסוליה הבריטית באלכסנדריה, ועבד בסוכנות הנסיעות 'קוק' בעיר.⁵ במהלך המרד שפרץ במצרים בשנת 1862 הציל חיל הים הבריטי את בתו גאמילה, בת מהודר הראשונה שנולדה במצרים. היא האריכה ימים מאוד, חוותה את גירוש מצרים בשנת 1956 ונפטרה בודדה בבית אבות בניס שבצרפת. ברוך נפטר במצרים, איני יודע מתי.

להלן אסתמך על פנקס אחד ויחיד, פנקס הכנסות והוצאות של ועד העדה הספרדית 1840-1843, שמצוי בספרייה הלאומית.⁶ השורות הרלוונטיות למחקרי לוקטו למעני ופוענחו מכתב חצי קולמוס בידי ר' אפרים לוי. רובן ככולן נוגעות לשני היתומים יצחק וברוך מהודר. תרגם מלאדינו דוד מנריקה. דברים שונים נשארו סתומים. מקצתם פתרו פרופ' ירון בן-נאה, ד"ר רב הכהן,

4 מפקד מונטיפיורי 1939 במרשתת.

5 התכתבות עם פרד חסיד, יסטון, 'זיכרונות מהודרי מצרים'.

6 פנקס הכנסות והוצאות של ועד העדה הספרדית 1840-1843, פענוח פרטי הממוקד במשפחת מהודר, אפרים לוי, כתב-יד בספרייה הלאומית בירושלים. הסכומים בפנקס נקובים בגרושים עות'מאניים.

ד"ר אסתר יוהס ורבקה ארו ועוד רבות ורכים, ואני מודה לכולן ולכולם. אולם יש דברים שעדיין אינם ברורים, אודה למי שינהירו מונחים שתרגומם מוטל בספק. להלן העתקת שורות ובסוגריים נוספו תרגום וכיאורים.

עמוד 1 – שנת 1840

ב"ה חש'בון] די יצחק מהודר הי"ו [השם ישמרהו ויחייהו] ואחיו ברוך הי"ו דמע"ל [דמעבר לדר]

12 ביד חכם בן שמעון די סימאנאדה [לידי חכם בן שמעון משכורת שבועית (כנראה מחוב)] די ברוך הי"ו מישן עפ"י [מחוב ישן על פי (דבריו)]; כנראה לא היה בידו שטר, ולכן נפרע החוב הישן לפי אמירתו שטרם נפרע או הבטחתו שכך היה].

4 אלה שאסטרה קי קוזיו לוס מינטאניס [לתופרת שתפרה את הז'קטים] די יצחק הי"ו.

37 מדיקאנה [שנץ] להנז'כרת] פארה קומיזאס אי איסטארליך די אנטרי פי [בשביל חולצות ובטנה משמלת מעיל (?)].

7 אנקינה [סוג בד (מילה תורכית)] להנז' פארה קאפ דילה קאפיטאנה פיקוס [עבור מצנפת מהמקטורן (מקטורן פתוח עם שולי פרווה שהיה נהוג בסלוניקי) אמות] 4 טפחים.

3 סידור תפין'לה] ג' רגלים.

15 פיז'ז [תרבושים] צורת רבים בלאדינו למילה הערבית (fez)] ליצחק הי"ו [השם ישמרהו] ולאחיו הי"ו.

10 בנין בחזקת החצר.

15 ויאודו [קטיפה] אי אנקינה אי ב'ארג' [סוג בד (מילה תורכית)] פארה קאפיטאנה פארה ברוך הי"ו

60 ע"י יצחק בעד ברוך הי"ו בעד ח' אייר וח' סיון.

43 להרופא בעד ברוך הי"ו והוצאות בידה ע"י יצחק הי"ו.

675 להגי [הוא שיח' איבדיר] בעד שכירות החצר.

400 עוד להנז' בתורת מוקדם [מקדמה (על חשבון שכר הדירה הבא)].

100 לחשבון הנזכר [תשלום נוסף על שכירות החצר] יבלע אותם [כנראה השטן יבלע אותם (הכוונה לבעלי הבית הערבים שדרשו תשלום נוסף)].

21 בליעה [תשלום לא חוקי אך קבוע, שוחד, ששולם מדי חודש בחודשו או לרגל חגי המוסלמים] לעבדאלה [אחד השיח'ים בעיר].

100 לחשבון הנזכר ובלע אותם.

21 בליעה לעבדאלה.

30 הוצאה להציל החצר מידי אנשי חיל [הכוונה לערבים או תורכים שרצו

להשתלט על החצר, אולי שולם שוחד לפקיד זוטר כדי שימנע זאת].
40 עוד בעד ח' תמוז.
1664 סה"כ

עמוד 7

4 ריזאס [סריגת גרביים או מטפחת או בגד עליון] מאדים [פקעת חוטים] ליצחק מהודאר ה"י.

4 איסקריבאניה [קלמר, נרתיק לקסת ודיון] ליצחק ה"י.

4 טירליקיס [נעלי בית או כתפיות] ליצחק ה"י.

עמוד 11

סי לי דיבי [חייבים] (se le debe) לחש"ם [לחכם ש"ם (שלמה מיוחס?)] ה"י 12 אריות די ברוך מהודאר לזכרון [תזכורת?].

עמוד 13

חש' הכנסה בס"ד [בסיעתא דשמיא]

570 חלקו מישו[בת] חס"ל [חסד לאברהם] בר"ח אדר תר"א עפ"י [אולי חסרה מילה: מכתב] מוהראן [אוראן, במערב אלג'יריה (אפשר שנשלחה מאוראן רשימה שהורתה למי לחלק וכמה, וכנראה הכסף היה גמול ששולם לחכם על לימוד בישיבה, כנהוג בעדה הספרדית בירושלים; זו חזקה שאולי הועברה בירושה)].
50 חלק יצחק מהודאר יצ"ו.

עמוד 14

6 ימיני פארה ברוך מהודאר ה"י. ימיני עבור ברוך.

2 ביד יצחק הי"ו בעד פורים.

7 שאסטרה די אנטירי [לתופרת שמלת המעיל (בגד שלבשו גברים ונשים וגם ילדים בקיסרות העות'מאנית)] ליצחק ה"י אי דוס קאמיזאס [ושתי חולצות].

40 סימאנאדה [תשלום שבועי] לאלמ'נת] כמוהר"ש [כבוד מורנו הרב שמואל] מהודאר ז"ל ח' ניסן [תר"א, 1841].

15 פיס [תרבושים] ליצחק ה"י ולאחיך ברוך הי"ו.

עמוד 15

12 ויאודו אי אנקינה לברוך מוהארד ה"י.

20 קאלסאדוס [נעליים] ליצחק הי"ו ולאחיו הי"ו.

עמוד 26

34 בעד ח"ר [חכם ר'] אליאו מהודאר [כנראה דודם של הילדים] הי"ו לח"ד קשטאל הי"ו.

50 לחר"י עוזיאל הי"ו לחשבון השדכנות די יצחק הי"ו [יצחק היה אז בן חמש-שש, חיפוש הכלה החל בגיל צעיר מאוד].

עמוד 35 – תר"ב 1842

12 לאלמ' מידו כמוהר"ש מהודאר נ"ע [נחזו עדן] ע"י ח"ר אליאו יצ"ו.

156 משכירות הבית די יצחק ה"י הסר פסידה 160 [פחות הפסד] 4 במטבעו' [ת] [כנראה בשער החליפין]

עמוד 36

40 סימאנאדה בעד ברוך מהודאר וח' מנחם בני יצחק הי"ו.

עמוד 37

40 ביד בו' [גברת] בכורה [אלמנת שמואל מהודר] בעד בנה ברוך ה"י ח' רחמים [חודש אלול].

3 סאפאטיטאס [נעליים ללא שרוכים] לברוך י"ו [השם] ישמרהו ויחייהו].

20 מיקאטון [מקטורן קטיפה נשי בעל שרוולים ארוכים (Mechara), ואולי קשור למיקאטון, כותונת לילה לגבר] לברוך ה"י פי piko, אמה 40-50 ס"מ] 5.

21 סימאנאדה לח"י עוזיאל ה"י בעד יצחק הי"ו

80 מדיקאנה לברוך מהודאר הי"ו.

2.22 קוסטורה [תפירה] דיל אנטירי די ברוך מהודאר הי"ו.

עמוד 38

8 פיס לברוך מהודאר הי"ו.

42 ביד בו' בכורה בעד בנה ברוך ה"י ח' רחמים.

13.10 קושאקישו 10 [חגורה קטנה, אבנט בד] לברוך ה"י שופטילי 10 [אפרסקים]

אלמיאדרה 1.10 [שקדים] טונבק 0.20

[פליז או סוג הנחושת שהשתמשו בו בדרך כלל לפמוטות].

עמוד 39

2.20 קוסטורה דילה קאפיטאנה די יצחק ה"י.

2 איברישים [חוטי משי] ליצחק הי"ו.

4.30 סאקה [מי שתייה] ארפאדוראס 1 [תספורת] די יצחק ה"י פולבירה 2 [תרופה] להנז'

25.20 סידוסה 21 [משי] להנז' קאלסאדו 3 [נעליים] ליצחק ה"י נז' לברוך.
4.6 פורגה 3.6 [סם משלשל] ליצחק ה"י עוד ביד הנז' פור קוסטורה דיל טלית
7.6 ראב"נינט [כנראה ריבס רפואי, ששימש לחוקן] ליצחק ה"י מאניזייה [חומר משלשל] אינוז'ו [אולי: בעין שלו] סולפאטו [מלח של חומצה גופריתית, שגם הוא, בתרכובת זו או אחרת, שימש לטיפול בעצירות].
3 קרימו [משחה] אי מאניזייה ליצחק ה"י שופ'טילי
14 אלימפיאדורה דיל ב"ה [ניקוי בית השימוש] די חזקת יצחק ה"י ע"י מאנטיר [על ידי (איש תחזוקה בשם) מאנטיר].
14 לרופא עבור ברוך ע"י אחיו ה"י
5.5 רפואות לברוך ע"י יצחק

עמוד 40

40 ביד בו בכורה ע"י יצחק בנה ה"י בעד ח' חשון.
13.20 סאפאטיטאס ליצחק ה"י ג'וראפיס 1.2 [?] [גרביים] לברוך ה"י
300 ביד ח"ר אליאו מהודאר יצ"ו בעת אי לי טינגו קי 1000 [ואני חייב לו] אגיסטאר [אולי אגיסטאר, להוסיף]
[כנראה צריך להפחית את ה-300 מה-1000; אפשרות נוספת: בעת אי לי טינגו קי אגיסטאר – מה שיש לו לבשל].
28.50 עוד ביד חר"א [חכם ר' אליהו] מהודאר ה"י לחש' דילוס 1000 הנז'.

עמוד 41

10 ביד ח"ש [חכם שלמה] פרנס ה"י לחש' סימאנדה די ברוך ה"י.
400 ביד חר"א מהודאר ה"י לח' החצר של יצחק ה"י.
40 ביד בו' בכורה בעד ח' כסלו ע"י יצחק בנה ה"י.
17 דגים 4, טאבאק 3, סידור תפי' לברוך 3 ה"י לחש' פרנס 6 בערו.
9.20 קריא [?] [עפרונות גיר] ב'ידרוס 2 [?] בצלים [?] [בצלים ירוקים] קאטיריס 6 [נהג פרדות] לברוך מהדאר ה"י
45.20 פריזינטיס [מתנות] להכלה של יצחק מהודאר ה"י אני [הסופר, הלבלר שניהל את ספר ההכנסות וההוצאות הזה, הוא דוד אברהם בכר] וחר"א מהודאר.

עמוד 42

40 אה לה ט"י בכורה בעד ברוך ה"י ח' טבת.
10 הוצאה פרטית בעד יצחק ה"י לחש' 6 פרנס ה"י בעד ברוך ה"י

20 ביד ח"ר בכור מולכו הי"ו לחש' סימאנדה די יצחק הי"ו.
12 סאפאטיטוס ליצחר הי"ו 11, ארמאפדוראס 1 [תספורת וסידור שיער] להנז'
ופרטי' [והוצאה פרטית]
40 אה לה ט"י בכורה בעד ברוך הי"ו ח' שבט.
5 שאל [צעוף גדול או האריג הדק שמלפפים סביב התרבוש] פארה יצחק
מהודאר הי"ו ישן.
26.10 מדיקאנה ליצחק הי"ו 15 לע' 1.30.

עמוד 43 תר"ב 1842
35 נקיות [ניקוי] הבור בחצר יצחק הי"ו ע"י דארויש [שם המנקה] וכמהרא"ם
[וכבוד מורנו הרב אליהו מהודאר (הרב מהודר דאג לניקוי הבור והביא לשם
כך את המנקה דארויש)].
40 ביד יצחק בעד אחיו ברוך הי"ו בעד ר"ח אדר.
5 ריזאס ליצחק הי"ו איילו פורטוקאליס [חוטים כתומים או תפוזים (שיוכאו או
מפורטוגל)].
7 ביד ח' שלמה פרנס הי"ו בעד סימאנדה די ברוך הי"ו.
9 ביד יצחק הי"ו אלה גארבילאדיא 2 [ריבה מבושלת למריחה, אולי חראבה
(Jarabe), סירופ] מאנטיקה 1 [חמאה] לחם 2 קאיסיס 4 [משמש]
2 ביד יצחק מהודר הי"ו בעד פורים.
17.20 מיקאטון פי 5 לברוך מהודאר הי"ו
100 ביד יעקב צדיק הי"ו ע"י כמוהר"א [כבוד מורנו ורבנו הרב ר' אליהו] מהודאר הי"ו

עמוד 44
32.10 קוסטורה די אנטירי 3.10 ליצחק הי"ו יאזמה 11.20 [צעוף מקושט (מילה
תורכית)] להנז' קאלאסאדו להנז' 17.20
16.20 פיס ליצחק הי"ו פיס לאחיו הי"ו.
45 ג'וראפיס ליצחק הי"ו בעד אחיו הי"ו בעד ר"ח ניסן 40.
28.10 הוצאה בחצר יצחק מהודאר הי"ו קאבאסי 15 [מתורכית kavas, במקור:
נושא חיצים, בהמשך: נושא כלים, עוזר, שומר ראש] פועל 5 קלאבוס 2 ג'אראס
6.10 [אולי djerz, מתורכית gôrz – ג'ארה, כד או כדים].
10.20 לח"א [לחכם ב] פרנס הי"ו בעד ברוך הי"ו ופורים.
1.20 קוסטורה דיל ביניש [גלימה עליונה רחבה של אנשי דת ורבנים (כנראה
תפרו גלימה קטנה כזאת ליצחק)] די יצחק הי"ו.
10 טארליקיס [נעלי בית] ליצחק הי"ו, קאלסאדו לברוך הי"ו.
3 הוצאה די מרחץ די יצחק הי"ו.

2 פרוטה לברוך ה"י לחג הפסח.
8 אסטאר (בטנה) פארה איל אנטירי די ברוך ה"י.

עמוד 45

- 3 קונדוריאס [נעליים] לברוך ה"י.
40 ביד יצחק ה"י בעד אחיו ה"י ר"ח אייר.
2 ביד יצחק ה"י להוצאה פרטית לו.
10 ביד ח"ש פרנס ה"י בעד ברוך ה"י ביד יצחק לפרקים [מפעם לפעם] לו.
40 ביד יצחק ה"י בעד אחיו ברוך ה"י.
9 קאלסאדו ליצחק ה"י.

עמוד 46

7. ביד ח"ש פרנס ה"י בעד ברוך ה"י ביד יצחק ה"י.
7.20 בהמת יצחק לקאלונייא [קולוניה, מוצא, ממערב לירושלים].
6 לח"ש פרנס ה"י בעד ברוך ה"י.
186 ביד כמוהר"א מהודאר ה"י.

עמוד 48

- 6 פאסו [העברתי] די ח"ר אליאו מהודאר ה"י.

*

עשרות הרישומים שהובאו כאן מתוך פנקס הכנסות והוצאות כללי של ועד העדה הספרדית, רישומים של הוצאות מחיה שונות למען הילדים, יצחק וברוך מהודר, הכנסות מהנכס שירשו והוצאות בגינו, מצטברים לכלל תמונה לא שגרתית. ועד העדה דאג לכל מחסורם של שני היתומים, שירשו מאביהם, שמואל מהודר, רב חשוב ואמיד, חזקה על חצר שהניבה הכנסות ואולי גם חזקה על מושב בישיבה. אפשר ללמוד מן הרישומים הללו איזה כוח כלכלי וחברתי הקנתה חזקה על חצר מניבה: היא הבטיחה למחזיקים בה חיי אמידות יחסית בחברה ענייה מרודה. הילדים התקיימו ברמת חיים גבוהה בהשוואה לרוב בני הקהילה האביונים. עניים קיבלו תרומות בסכומים שיצחק הקטן קיבל כדמי כיס. למרות זאת יצחק רשום במפקד 1839 כעני, אולי מפני שנכסיו עדיין היו בידי אפוטרופוס ולא בידיו.

ועד העדה טיפל בשניים ללא קשר לאפוטרופוס בנימין מרדכי נבון, שהיה רב חשוב ונפטר בשנת 1854. הוועד התחיל לטפל ביתומים כבר בשנת 1840, השנה שבה נפתח הפנקס, ומן הסתם עוד קודם לכן, למן מות האב.

הוועד שילם בעד הוצאות טיפול בחצר, שכר דירה לגוי, תוספת שכירות, תשלומי חמס לפקידים רשות ודמי חסות להגן על החצר מאנשי חיל' וכן את כל ההוצאות הנוגעות לילדים. ועד העדה, שהוציא את ההוצאות, העביר כספים, גבה הכנסות, וניהל את הפנקסנות הזו כחלק מהנהלת החשבונות הכללית שלו, היה למעשה האפוסטרופוס האמיתי של הילדים. לדעת חוקרים מדובר במקרה נדיר, אולי חד-פעמי, של רתימת הקופה הציבורית לסיפוק מחסורם של יתומים, אם כי ההוצאות קוזזו מן ההכנסות שנתקבלו מפירות החזקה.

זוהי פרקטיקה תמוהה ביותר. מדוע לא מינה האפוסטרופוס אדם מטעמו, שיחד עם האם, שגידלה את הילדים, ידאג לרווחתם ולרכושם העתידי, ויערוך הנהלת חשבונות מפורטת, שתיבדק בידי האפוסטרופוס? מדוע עסק בכל אלה ועד העדה? מסתבר כי התשובה נעוצה במעמדו של האב המנוח, שהיה רב נכבד ומוערך וגם איש אמיד מאוד במושגי התקופה. הוועד, שכנראה חב לו כסף שהלווה לו בזמנו, ושאלו החזיק בהקדש שהפקיד אצלו בחייו, היה למעין אומנת מממנת נדיבה של היתומים.

בפנקס נרשמו הוצאות פרטיות לצד הוצאות ציבוריות, כי ככל פנקסי המאה התשע עשרה זה פנקס ללא מאזן, ואפשר היה לרשום בו כל מה שחפצו. מה קנו לילדים? בתוך שנים ספורות קנו להם כמה וכמה זוגות נעליים לכל אחד וגם נעלי בית, וכן קנו להם כובעים, מטפחות, אריגים שונים, לרבות קטיפה, חוטי משי, חוטים רגילים, אבנט, גרבי צמר, צעיפים ובטנות לגלימות. גם העסיקו הרבה את התופרת, והיא תפרה לשניים מקטורנים, כפתנים, שכמיות, מעילים, גלימות, כותנות וטלית. היא אף מחזרה לשם כך חלקים מבגדי מבוגרים.

עוד ברשימת הקניות קלמר, עפרונות גיר, סידורי תפילה, תרופות ומצרכי מזון ובהם מותרות כמו פירות, חמאה ודגים. שילמו גם בעד תספורת ומרחץ, שילמו לפועלים, למנקי בור השירותים, לאנשים שעברו תמורת משכורת שבועית וכן לשדכן – וכעבור זמן קצר רכשו מתנות לכלה המיועדת של הילד בן השש. כמו כן שכרו ליצחק בהמת רכיבה שתיקח אותו לקולוניה, שילמו לנהג פרדות למען ברוך, ונתנו לשניים כספים לשימושם הפרטי ומתנות כספיות בחגים.

ברוך נזקק יותר מפעם אחת לשירותי רופא, ולשניים נרכשו תרופות, שמקצתן מפורטות. יצחק נזקק לתכשירים מרוקני מעיים; העצירות שלו הייתה כנראה קשה, משום שקנו לו בו בזמן שלוש תרופות לטיפול בה.

בעמוד 1 בפנקס מפורטות הכנסות והוצאות משנת 1840, ובעמוד 43 – משנת 1842, וגם סדר החודשים הנקובים בפנקס מלמד על תקופה של כשנתיים. רוב ההוצאות מרוכזות אפוא בטווח זמן זה. כמות הבגדים, הנעליים

והכובעים שקנו לילדים בשנתיים אלו גדולה יחסית. אומנם הם גדלו וגם משום כך נזקקו לבגדים חדשים, אך לא ברור אם העבירו לברוך בגדים שהיו קטנים למידותיו של יצחק. ומכל מקום הייתה להם מלתחה עשירה, והשתמשו לתפירתה בין היתר בכד קטיפה ובחוטי משי. לשם השוואה, בבית הספר 'למל' קיבל כל תלמיד בעל מלגה שתי חליפות בגדים בשנה. יצחק וברוך הקטנים קיבלו הרבה יותר מכך; בחישוב גס של הסכומים שלהלן (לא כל הסכומים מפורטים במאמר), היתומים ואמם, שהאכילה אותם על בסיס יומי נוסף על הפינוקים הנקובים ברשימה, קיבלו בשנתיים אלו כ-1,400 ג', כ-700 ג' בשנה. לשם השוואה, ב-1855, שלוש עשרה שנה אחר כך, השתכר אליהו צמח מהודר, פרנס ק"ק איסטנבוליס, 800 ג' בשנה. נוסף על כך, כ-1892 ג' הוציאו אנשי הוועד לשכירת החצר ולהגנה מפני מי שזממו להשתלט עליה. עוד 771 ג' שולמו לאלהיה מהודר. בסעיף ההכנסות מוצאים רק 726 ג'. בסך הכול 4,063 ג', ובניכוי ההכנסות 3,337 ג' – סכום עתק לאותם ימים – עלות תחזוקת שני היתומים וחצרם. הם חיו חיי מותרות, וודאי היו מושא לקנאה בקרב ילדי העיר העתיקה.

בפנקס רשומים תשלומים לא מוסברים לפרנס. משפחת פרנס טיפלה בקבורה וברישום במשך יותר ממאה שנה – 1854-1948. פנקס קבורה קודם (1842-1853) לפנקסי פרנס הנזכרים לעיל הוצע למכירה בירושלים באמצע אפריל 2018. הוא מעיד שפרנס ואחרים עסקו בקבורה כבר משנת 1842. תשלומים לפרנס בפנקס הנדון במאמר הם ככל הנראה דמי קדימה לרכישת קברים לילדים, מנהג רווח בירושלים דאז, כל שכן שתוחלת החיים של ילדים הייתה קצרה, והפרוטה מצויה.

הילדים ודאי התגוררו בבית אימם. בשורה של ציון מותה של בכורה, האם, בפנקסי פרנס, בג' בשבת תרכ"ו (19 בינואר 1866), כתוב שהתגוררה ב'חזקה די אברהם לוי' דווקא, אך ציון זה נכתב שנים רבות לאחר התקופה הנדונה בפנקס שסקרתי כאן. ברישומים בפנקס נזכרים פה ושם שמות אנשים שקיבלו כספים ודאגו לעניינים שונים הקשורים לילדים, אבל מי ריכז את הפעילות? מי הכין רשימות של פריטים נחוצים, הלך אל הוועד לקבל כספים, ויצא לקנות או להזמין? האפוטרופוס אינו מוזכר כלל, וממילא הוא היה רב נשוא פנים, שמן הסתם לא התעסק בזוטות. האם, האלמנה בכורה די מהודר, מוזכרת כמקבלת קצבה וכמי שקיבלה גם כספים להעביר לילדיה. כל אחד מהם קיבל כסף גם במישרין מהוועד, לעצמו ולהעברה לאחיו.

נראה שלצד האפוטרופוס היה אליהו מהודר המוציא והמביא. הוא מוזכר לא פעם כמי שקיבל סכומים גדולים יחסית, ומן הכתוב אפשר להבין שוועד העדה היה חייב לו כסף. האם אלה כספי ההכשר (ריבית מותרת) מהקדש

בסעד?⁷ אין בכתוב כל רמז לכך שמדובר בהקדש. הוא גם הזמין את ניקוי בור השירותים, ומסתבר שהוא גם מי שבדק מה חסר לאחים, החליט מה לקנות, ומתי וכיצד לפנק אותם. הטרחה שלו סביב הילדים ופעילותו כמרכז התמיכה בהם מחזקות את ההשערה שהוא היה דודם, גיסה של האלמנה ואחיהם של המנוחים יהושע שמואל, אבי הילדים, ויצחק סעדיה, בני אברהם. בשנת 1830, בהיותו בן שלושים וחמש, החל אליהו מהודר לעבוד בשירות ועד העדה, וכן היה קשר הדוק בינו לבין הרב נבון. על כן הוא היה המקשר הטבעי בין נבון, הילדים והקופה הציבורית, וככל הנראה פעל מטעם הרב נבון כמה שנוגע בטיפול באחיניו היתומים. כפי שציינה יאלי השש,⁸ האליטה הרבנית דאגה היטב לחבריה, ואילו אחרים נמקו ברעב.

יש בפנקס הכנסות והוצאות של ועד העדה הספרדית מידע בעל אופי חברתי וכלכלי, למשל סוגי מלבושים ומנעלים נהוגים או מחירים של מוצרים ושירותים בתחילת שנות הארבעים של המאה התשע עשרה. אך כדי להפיק ממנו מידע זה ולהמשיך את המחקר יש להשלים את פענוח הפנקס כולו ואת בירור המונחים המופיעים בו.

7 הקדש יוצא דופן במשפחת מהודר, שנמשך בסך הכול שמונים וחמש שנה, עבר בירושה, ולבסוף, אחרי עשרות שנים של תשלומי הכשר, גבה המוטב האחרון את הקרן.
8 ראו: יאלי השש, 'שינוי גישות כלפי העוני בקהילה הספרדית בירושלים, 1841-1880', עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, 2011.